

KOMPETENCE SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA V ROVINĚ PORADENSTVÍ PRO RODINY S JEDINCEM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

prof. PaedDr. Libuše Ludíková, CSc.

ÚSS PdF UP Olomouc

Klíčová slova

Nové trendy, kompetence speciálního pedagoga, poradenství, rodina, osoba se zrakovým postižením.

Problematika spolupráce speciálního pedagoga s rodinou s jedincem se zrakovým postižením se může zdát z prvního pohledu velmi jednoduchou, neboť každý v kontextu soudobého poznání si jistě je vědom nutnosti velmi úzké kooperace speciálního pedagoga s rodinou minimálně na úrovni poradenské činnosti. Dnes asi již není nikdo, kdo by si neuvědomoval důležitost dostatečného množství informací rodičů ve vazbě na změněné podmínky, které jsou vázány na skutečnost, že jejich dítě má zrakové postižení. A právě speciální pedagog je ten, který by měl zprostředkovávat tuto informovanost na dostatečně vysoké odborné úrovni.

A v tento okamžik se již dostáváme k prvnímu problému, na který narážíme v praxi. Není ojedinělé, že na pozici poradce se objevují jedinci, kteří sice o práci mají zájem, ale chybí jim odborná příprava, ale i praxe a zkušenosti s prací s jedinci se zrakovým postižením.

Uvědomíme-li si, do kterých oblastí života rodiny speciální pedagog v rámci své poradenské činnosti přímo či nepřímo vstupuje, tak si před námi otvírá velmi široké spektrum problémů, které jsou jednak vázány na skutečnost, že jedinec má zrakové postižení, ale vedle toho i na problematiku fungování rodiny se všemi existujícími vazbami.

Speciální pedagog by měl být rodině odbornou oporou od počátku, tedy zjištění a potvrzení zrakového postižení, přes období dětství, dospívání, ale i v dospělosti, přičemž každé toto údobí se sebou přináší specifické potřeby z pohledu jedince se zrakovým postižením, ale i rodiny jako celku, a na všechny tyto okolnosti by měl být právě speciální pedagog připravován.

V intencích platného legislativního rámce jsou dnes již v období raného dětství zajištěny podmínky pro poradenskou činnost, která má být zaměřena

na rodinu jako celek. Z tohoto pohledu by se mohlo zdát, že situace je již vyřešena, ale v podstatě jsme teprve na počátku cesty, kdy sice zde máme zařazení rané péče mezi sociální služby, ale dosud nemáme vysokoškolsky připravené speciální pedagogy s kompetencemi pro výkon poradenské činnosti v raném věku.

Období od tří let po dobu povinné školní docházky jsou zde v rámci Školského zákona zakotvena školská poradenská pracoviště – speciálněpedagogická centra, kde v rámci týmové práce je úloha speciálního pedagoga jasně profilována, ale v terénu tuto poradenskou činnost sice zabezpečují speciální pedagogové, kteří ale povětšinou mají učitelskou přípravu, která je žádoucí v rámci poradenství v edukačním procesu směrem ke školám, ale nikoli speciální průpravu pro poradenskou činnost směrem k rodině. Někteří pracovníci speciálněpedagogických center se snaží absolvovat krátkodobé specializační kurzy, ale chybí zde ucelená koncepce.

Z pohledu spolupráce speciálního pedagoga s rodinou s dospělým klientem se zrakovým postižením jsou již několik let připravováni na vysokých školách speciálněpedagogičtí andragogové, kteří by měli mít dostatečnou průpravu, jak z pohledu práce s dospělým klientem se zrakovým postižením, tak i s jeho rodinou, neboť není možno ani u těchto dospělých klientů opomíjet vliv rodiny, komplikace, které zde vznikají apod. V praxi ale ne všechny organizace, které poskytují služby rodinám se dospělými jedinci se zrakovým postižením, jejich kompetencí využívají.

Vrátíme-li se na počátek, že rodina, vztahy v rodině, postavení rodiny ve společnosti jsou jedním ze základních pilířů, o který se opírá celkový rozvoj jedince se zrakovým postižením. V kontextu trendů dominantně vychovávat dítě se zrakovým postižením v rodině, zajistit mu podmínky pro inkluzivní vzdělávání a následné uplatnění ve společnosti a na trhu práce, tak potom pro nás musí být v rámci rozvoje speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením dominantní soustředit se na vytvoření dostatečně kvalitní odborné přípravy speciálních pedagogů, kteří budou schopni nejen pracovat se samotným klientem se zrakovým postižením, ale s jeho rodinou jako celkem.

Pokud se zamyslíme nad obsahem přípravy vysokoškolsky vzdělaného odborníka-speciálního pedagoga, který by měl být schopen kvalifikovaně plnit funkci poradenského pracovníka směrem k rodině, tak jeho studium by mělo vedle tzv. klasického modelu přípravy tyflopedů, jež se zaměřuje na výstupní kompetence pro práci s jedinci se zrakovým postižením a to dle věkového

spektra a oblastí, na které je jejich studovaný obor orientován, ale rozšířeno o předměty, které jsou spjaty s poradenskými kompetencemi.

Absolventi by měli být vybaveni základními kompetencemi nejen speciálněpedagogického poradenství, ale i psychologického poradenství a psychoterapie, neboť speciální pedagog by měl být schopen při práci s rodinou posoudit, zda klient, rodiče či rodina jako celek potřebuje přímou pomoc psychologa nebo zda je schopen jim poskytnout takové odborné konzultační informace, které pozitivně posunou situaci v rodině. Takto profilovaní speciální pedagogové by měli disponovat znalostmi a dovednostmi, které jim pomohou v oblasti partnerského poradenství v rámci rodinné terapie zaměřené na kritické situace v partnerských vztazích, ve sféře klimatu rodiny, v manželských a mezilidských vztazích nebo s krizovou intervencí zaměřenou na pomoc v akutních momentech kritické životní situace.

Pohlédneme-li na problém z hlediska současných trendů přípravy speciálních pedagogů, tak většina studií je v souladu s boloňským procesem strukturovaných. Bakalářská studia by měla být orientována prakticky, kdy absolventi jsou vybaveni kompetencemi pro přímou práci s klientem se zrakovým postižením a až magisterská studia by měla připravovat absolventy spíše v teoretické rovině s důrazem na kompetence k řídicí či výzkumné činnosti. Profil směrem k poradenské činnosti by měl speciální pedagog získávat až na úrovni navazujícího magisterského studia. Naprosto nepostradatelnou součástí studia by měla být dlouhodobá praxe pod vedením zkušeného poradce. A následně po absolvování a vstupu do praxe je jednoznačně žádoucí, aby nový poradce pracoval pod odbornou supervizi.

Zamýšlíme-li se nad problematikou vztahu speciálního pedagoga-poradce a rodiny s jedincem se zrakovým postižením, tak opomenuta nesmí zůstat osobnost poradce. A zde se dostáváme k dalšímu problému, neboť pokud budeme se zaměřovat na absolventy prezenční formy studia, tak se jedná o poměrně mladé lidi, kteří obvykle ještě nemají vlastní rodinu, mají sice poměrně široké spektrum teoretických znalostí, ale jejich praktické zkušenosti obvykle jsou získány pouze v rámci praxe při studiu či krátkodobým působením s klienty se zrakovým postižením. Tito absolventi nejsou vždy vyzrálé osobnosti, které mají přirozenou autoritu u rodičů, což jim jejich postavení může výrazně zhoršovat. Za pozitivní lze jistě přijat jejich velké nadšení pro poradenskou činnost, díky svým ideálům se obvykle velmi angažují ve své práci, ale někdy mají problémy s komunikací, jsou příliš direktivní, příliš kritičtí k postojům

a činům rodičů. Někdy jsou až příliš otevření. V opačných případech jim chybí sebedůvěra, jsou až příliš empatičtí a potlačují svou odbornost ve snaze rodině vyhovět.

Z uvedeného vyplývá, že pro práci poradce je třeba jedince s dlouhodobější praxí a mnohem větším množstvím životních zkušeností, což jednoznačně nahrává skutečnosti, že by bylo vhodnější, aby studium poradenství bylo koncipováno v rámci kombinované formy studia, kdy by se po absolvování bakalářského stupně vyžadovala několikaletá praxe a potom pokračování v navazujícím magisterském studiu.

Další možností je nabízet takto orientované studium formou celoživotního vzdělávání, kdy by měli možnost absolventi magisterských stupňů oborů speciální pedagogiky, kteří působí na poli práce s klienty se zrakovým postižením již několik let získat vzdělání v oblasti poradenství. Toto studium by potom již mělo být zaměřeno pouze na rozšíření kompetencí speciálních pedagogů právě ke sféře poradenských služeb.

Výkon profese speciálního pedagoga-poradce, jenž se zaměřuje na práci s rodinou s jedincem se zrakovým postižením si jednoznačně vyžaduje, aby si systematicky doplňoval své znalosti absolvováním rozličných odborných seminářů, kurzů a školení, aby tak předcházel nejen stagnaci, frustraci, ale i apatii a syndromu vyhoření, který se může dostavit.

V souladu s trendy celoživotního a dalšího vzdělávání, ke kterému postupně již přistupuje i naše republika, je právě jedním z úkolů, který stojí před vysokými školami, aby připravily dostatečně variabilní systém vzdělávacích projektů, které by tuto vizi naplnily.